Selçuk Üniversitesi

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

DERGİSİ

2002 / Bahar

XIII. Sayı

Hakemli Dergi

Konya 2002

Genel Yayın Yönetmeni
Prof. Dr. Mehmet Aydın

Sayı Editörü
Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim Bahadır

Yayın Kurulu
Prof. Dr. Mehmet Aydın - Prof. Dr. Şerafeddin Gölcük - Prof. Dr. M. Ali Kapar
Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim Bahadır - Muhiddin Okumuşlar

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Mehmet Aydın – Prof. Dr. Faruk Bayraktar – Prof. Dr. Ünver Günay
Prof. Dr. Hayati Hökelekli – Prof. Dr. Hakkı Önkal Prof. – Prof. Dr. Hüseyin Peker
Prof. Dr. Mualla Selçuk – Prof. Dr. Hüseyin Tural

Bilim Kurulu
Prof. Dr. Mehmet Aydın - Prof. Dr. Mustafa Erdem - Prof. Dr. Ö. Faruk Harman
Prof. Dr. H. Kamil Yılmaz - Prof. Dr. Mehmet Demirci - Prof. Dr. Mustafa Kara
Prof. Dr. Hayati Hökelekli - Prof. Dr. Hüseyin Peker - Prof. Dr. Erdoğan Fırat
Prof. Dr. İsmail Yakıt - Prof. Dr. Hüseyin Aydın - Prof. Dr. Hayrani Altıntaş
Prof. Dr. Ali Osman Koçkuzu - Prof. Dr. Ali Toksarı - Prof. Dr.A li Yardım
Prof. Dr. Hüseyin Tural - Prof. Dr. Erol Ayyıldız
Prof. Dr. İzzet Er - Prof. Dr. Ünver Günay - Prof. Dr. Münir Koştaş
Prof. Dr. M. Ali Kapar - Prof. Dr. İsmail Yiğit - Prof. Dr. Hüseyin Algül
Prof. Dr. Orhan Çeker - Prof. Dr. İbrahim Çalışkan -Prof. Dr. Ali Bardakoğlu
Prof. Dr. Şerafeddin Gölcük - Prof. Dr. Cihat Tunç -Prof. Dr. Emrullah Yüksel
Prof. Dr. Abdullah Özbek - Prof. Dr. Mualla Selçuk - Prof. Dr. Faruk Bayraktar
Prof. Dr. Hakkı Önkal - Prof. Dr. Haşim Kanpuz - Prof. Dr. Beyhan Karamağralı

ISSN 1300 – 5057

Bu dergi, Yüksek Öğretim Kurumu'nun hakemli dergi tanımına uygun olarak yayınlanmaktadır.
Yazıların yayınlanmasına yayın kurulu karar verir. Yazılar, en az iki hakemin olumlu kararı ile yayınlanır.
Yayınlanması istenilen yazılar, PC/Microsoft Word 97 ve üzeri bir ortamda yazılmış olarak, disketle birlikte üç nüsha halinde (çeviriler orijinal metinleri ile beraber) teslim edilmelidir.
Yayımlanan yazıların bilim, hukuk ve dil sorumluluğu yazarlarına aittir.
Dergide yayınlanmayan yazılar iade edilmez.

ofset hazırlık, baskı, cilt
Sebat Ofset Matbaacılık
0.332 342 01 53 – 54 / KONYA
sebat@sebat.com - www.sebat.com

BİZANS KİLİSESİNDE İKONOKLAST (TASVİR KIRICI) HAREKETİN KÖKENLERİ

Prof. Dr. Mehmet AYDIN[*]

Abstract

Iconoclast Movement in the Byzantine Church

We can say that "Iconoclast" movement which manifested itself in the Byzantine Church, and engaged the attention of the East Church, as well as the West one through a century, was a movement emerged gradually as a consequence of cultural and religious interactions of Jewish and Islamic environments. It gradually developed and reached its zenith by Leon III at the VIIIth century. Likewise, we see that Caliph Yazid of Umayyads issued a firman in 723 ordering the destruction of the pictures/icons in the mosques and homes. According to narration of certain historians, this anti-icon movement also influenced the episcopate in the Asia-minor. In my opinion, it is not a co-incidence that Caliph Yazid's above-mentioned firman was issued in the period wherein the Iconoclast movement existed. In the history of religions, the rule saying that "all religious phenomenon is simultaneously a historical phenomenon" indicates that the religions and the cultures always influence each other. This goes for the Iconoclast movement too. This movement which Byzantine Church had to deal with, and which caused a great many religious and political problems at the time it existed, had many religious, cultural and historical interactions.

Hıristiyan kilise tarihinde çok erken dönemlerden beri dikkat çeken teolojik veya eklesiolojik kavgalardan birisi, **Eikonoklastes** (Tasvir kırıcı) temayüller etrafında olmuştur. Böylece, zaman zaman, kiliselerde ciddi bölünmelere kadar varan ve hatta konsil toplama ihtiyacı duyulan ve bazı dönemlerde Bizans imparatorlarının taraf olduğu **ikonoklast** hareket, Anadolu Hıristiyan kilise tarihinde, akademik seviyede incelenmesi gereken bir konu olma değerini daima korumuştur. Daha IV. asırda kilise ilahiyatı içinde tartışılmaya başlayan

[*] Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

ikon problemi, yani Hıristiyan azizlerin veya öncülerinin resimlerinin, kiliselerde yer alıp almaması veya bu resimlerin neyi ifade ettikleri, hem kilise babalarını hem de Hıristiyan cemaatını meşgul etmiştir. İşte, bir yanda ikonoklastlar (tasvir kırıcılar), diğer yanda da **İkonodoules** (tasvir yanlıları) lar olmak üzere, **İkon** konusu canlı tartışmalara sebep olmuştur.Hıristiyan kutsal metinleri zaviyesinden konuya yaklaşıldığı zaman, Havarilerin veya kilise öncülerinin resimlerinin veya portrelerinin kiliselerde yer alması konusunda herhangi bir metin yoktur. Ancak, Hıristiyan toplumun, Hz. İsa'ya, Hz. Meryem'e ve havarilere olan bağlılığı, onların resimlerinin kiliselerde zaman içinde yer almasına sebep olmuştur. Böylece Hıristiyan büyüklerine karşı gösterilen sevgi ve bağlılığın bir hatırası olarak, ikonların kilise ve manastırlara girdiği düşünülebilir. Ancak zaman içinde bölgesel de olsa ikonlara karşı bir muhalefetin geliştiğini görüyoruz. Meselâ, M.S 300 yıllarında İspanya'da **Elvire** konsili toplanarak, kiliselere resim koymayı yasaklamıştır.[1] Bu hareketin, bu dönemde olması; Hıristiyanları zulümden korumak için mi, kült yerlerinin anonimliğini korumak için mi, yoksa İspanya'daki Yahûdilerden etkileşim sonucu mu olduğu bilinmemektedir. Muhtemelen, Yahûdilikteki **" put yapmaya"** karşı olan dini emrin, Hıristiyanları tesiri altına aldığı düşünülebilir[2]. VI. asırda da buna benzer bir olay daha yaşanmıştır: **Narbonne** 'da " **İsa'nın haçtaki resmi**" bir skandala neden olmuştur. Ancak, piskopos, bu skandalı örtmek zorunda kalmıştır. 599'da **Marseille** piskoposu, kiliselerdeki bütün resimleri kaldırtmıştır. Fakat papa **Gregoire le Grand(590-604)** buna şiddetle karşı çıkmış ve ikonların geleneksel değerini hatırlatan şu yazıyı göndermiştir:" **Kiliselerde, azizlerin hayatını resmetmeye, Antikitenin bize izin vermesi, sebepsiz değildir. Bu resimlere saygı göstermeyi savunarak, övgüye layık olacaksın. Resim vasıtasıyla bir resme tapmak ayrı şey;birine resim vasıtasıyla tebcillerimizi göndermek başka bir şeydir. Yazı, okumayı bilenler içindir. Resim, okumayı bilmeyenler içindir. Taklit etmek zorunda olan cahiller, resimlerle bilgi öğrenmektedirler. Resimler, yazı bilmeyenlerin kitabıdır."**[3]

VII. yüzyıla gelindiğinde Bizans topraklarında ikonların yüceltilmesi gittikçe yaygınlaşıyordu. Papalığın da desteğiyle yaygınlaşan ikonlara saygı ve yüceltme kültü, ikonoklast şeklinde belirginleşecek bir muhalefeti de beraberinde getirmiştir. Bizans imparatoru **II. İustinianos** (685-717) 692'de İstanbul'da **Trullo** (Quinisext) konsilini toplamış ve bu konsil İsa'yı kuzu simgesiyle değil, insan biçiminde tasvir etmeyi tavsiye ederek her resmi ve kutsal dışı heykeli yasaklamıştır. Konsil şu karara varmıştı: **"Gözlerin doğruyu görsün. Uyanıklığın, kalbini korur, hikmeti tavsiye eder. Gerçekte, anlamlarda, onların intibalarını ruha telkin etmek kolaydır. Şimdiden sonra, tas-**

[1] Michel Clèvenot, la chrètientè à l'heure de Mahomet, Poitiers, 1983, s:171
[2] Çıkış:20/4
[3] Michel Clevenot, s:171

vir yapmayı yasaklıyoruz ki onların tahta veya başka bir şey üzerinde olması fark etmez. Onlar görüşü büyülüyor, aklı bozuyor. Zevkin, ateşli utançlarına götürüyor. Şayet biri bunları yapmaya kalkarsa, aforoz edilsin."[4] **Trullo** konsili, ökümenik karakterde bir konsil değildi. Bu konsilin hedefi, beşinci ve altıncı ökümenik konsillerin kararlarını pekiştirmekti.[5] Fakat ikonoklast hareketin aksiyonu paralelindeki bu konsil kararı, Bizans topraklarında ikonoklast hareketin imparatorluk bünyesinde bir destek bulmuş olduğunu gösteriyordu. Ancak Bizans imparatorluğunda **"ikonları yüceltme"** hareketine karşı en ciddi reaksiyonun ortaya çıkması için VIII. yüzyılın ilk çeyreğini beklemek gerekecektir. Bizans kilisesi bünyesinde daha belirgin bir şekilde kendini gösteren **ikonoklaste** denilen kavga, Bizans kilisesiyle batı kilisesi arasındaki uçurumu da derinleştirmiştir. Bu doktrinel savaşa imparator **III.Leon'nun** (717-741) doğrudan müdahalesi, hem ikonoklast hareketin iktidara gelişini, hem de batı kilisesinden, Bizans kilisesinin kopuşunun ayak seslerini duyurması bakımından dikkat çekici bir noktadır. III. LEON, 726 yılında büyük sarayın **Boronz** kapısının üstündeki İsa'nın resmini kaldırtmış ve yerine bir Haç resmi koydurtmuştur. Kısa bir zaman sonra da, İsa'nın paralar üzerindeki resmini kaldırarak kendi resmini koydurtmuştur. Ayrıca yayınladığı bir fermanla, azizlerin resimlerine tapmayı yasaklamıştır. III. LEON'nun bu kararlarına, halk ciddi şekilde mukavemet etmişse de, sert şekilde cezalandırılmışlardır. **III. Leon,** Papanın ve İstanbul patriğinin bu konuda desteğini almaya teşebbüs etmiş ancak, bunda başarılı olamamıştır. Hatta İstanbul patriği Germanos'u azlederek yerine 22 Ocak'ta ikonoklast yanlısı olan Anastasios'u patrik olarak atamıştır.[6] Artık bu dönemde bir ikonoklast (Tasvir Kırıcı) olan **III. Leon** için, bu konudaki planlarını uygulamak bakımından sadece zor kullanmak yolu açık kalmıştı. Bunu da yaptı. İkonoklast faaliyetini, bütün aziz tasvirlerinin imhasını emreden bir ferman yayınlayarak doruk noktaya ulaştırmıştır. 17 Ocak 730'da imparatorluk sarayında en yüksek kademedeki dini ve dünyevi erkânı, maruf tabiriyle SİLENTİON'U toplayarak, kabul etmeleri için yayınlanacak ikonoklast emirnameyi onlara gösterdi[7].Tasvir aleyhtarı emirnamenin ilanı ile Doğu Roma İmparatorluğu'nda, İkonoklazm doktrin, devletin resmi politikası haline gelmiş oluyordu.Ancak Batı kilisesi, dolayısıyla papalık, bu ikonoklazm hareketine hiçbir zaman sıcak bakmadı. Bunun için **III. Leon'un**fermanı, İtalya'da dinlenmedi. Bunun üzerine **III. Leon**, Bizans'a bağlı olan Sicilya, Calabre ve İllyricum (Arnavutluk) piskoposlarının mallarına el koymuştur.[8] Fakat yine de **III. Leon**, ikonoklast doktrini, İtalya'da zor kullanarak yayamamıştı. Ancak,

---

[4] a.g.e, s:172

[5] Francis Dvornik, Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a, türk. çev. Prof. Dr. Mehmet AYDIN, (Türk Tarih Kurumu yayınları), Ankara, 1990, s:23

[6] Francis Dvornik, s:23-24; Michel Clevenot; 174

[7] Georg Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, türk. çev Prof. Dr. Fikret Işıltan Ank. 1981, s:153; Michel Clevenot, s;174

[8] Michel Clevenot, s:174

İstanbul ile Roma arasındaki münasebetler için Bizans'ta kopan bu tasvir kırıcı fırtına, önemli ve şumüllü sonuçlar doğurdu. Ayrıca imparator, bu dini doktrinel sahaya yapmış olduğu müdahaleyi haklı göstermek için; papa II. Gregoire'a **imparatorun rahiplik karakterine işaret ederek, yayınladığı fermanı bildirmiştir.**[9] Papa II. Gregoire; ise mukabil cevabında, imparatorun iddiasına karşı çıkmaksızın böyle bir görevin, gerçek imanı belirlemek için konsiller toplayan ve rahiplerle tam ittifak halinde olan imparatorlara verilebileceğine işaret ederek, şunu ilave etmiştir: **"Dogmalar, imparatorları değil; rahipleri ilgilendirir. Nasıl ki rahibin, sarayın işlerini idare ve imparatorlara bir görev önerme hakkı yoksa ; imparatorun da kiliseyi yönetmeye, din adamları sınıfına hükmetme, çok aziz olan sakramentlerin sembollerini çekip çevirmeye ve takdis etmeye hakkı yoktur. Biz sizi imparator olmaya ve bu vasıflara lâyık bir rahip olmaya davet ederiz."** [10]

III. Leon ile papalık arasındaki bu gerilim, sadece II. Gregoire ile sınırlı kalmamıştır. II. Gregoire 'in halefi olan III. Gregorius, Bizans'taki **"tasvir düşmanı"** cereyanı, topladığı bir konsilde tel'in ve mahkum etmek zorunda kaldı ve papayı kazanmak ümidinde yanılmış olduğunu gören III. Leon 'da, III. Gregorius'un elçilerini hapse attırdı. Bu dini ihtilafı, siyasi ikilik izledi. Tasvir aleyhtarı hareketin ilk neticeleri, **Bizans** ile **Roma** arasındaki uçurumun derinleşmesi ve Bizans'ın İtalya'daki nüfuzunun hissedilir derecede sarsılması oldu.[11] **III. Leon**, Doğu ile Batı arasındaki bu kopuşun farkında olarak, Doğunun takviyesi için yeni tedbirlere başvuruyordu. Meselâ, Rumların ikâmet ettiği **İllyrie**'yi (Arnavutluk) ve **Thessalonique'i** (Selânik) papalık naibliğini acilen İstanbul patrikliğinin emrine bağlamıştır. Böylece, Doğu ile Batıyı birbirine bağlayan **İllyrie**, iki asır boyunca, İstanbul ile Roma arasındaki en vahşi kavgaların savaş alanı olacaktı.[12]

741 yılında III. Leon'un ölümü, ikonoklast hareketin hızını kesmedi. Onun halefi olan V. Constantin Copronyme (741-775) ikonoklast hareketi desteklemeye devam etmiş ve 754 yılında Hieria'da bir konsil toplamıştır. Bu konsile çoğunluğu imparatorluğun Doğu kısmından gelen **338** piskopos katılmıştır. 754 konsili; Anti-ikonostların (Tasvir kırıcı hareketin muhalifleri) ve özellikle onların cesur sözcüsü olan Yuhanna Dımışki'nin (675-754) (Jean Damascene) aforoz edilmesini, azizlerin resimlerini ve onların tebcilini kınayan kararlar almıştı.[13] V. Constantin, orduya dayanarak bu kararları uygulamaya koymuştu. Ancak yinede teoride ve pratikte ikonoklast harekete muhalefet devam ediyordu. Meselâ, Yuhanna Dimışki (Jean Damascene)'nin İkonları

[9] Francis Dvornik, s:24
[10] Francis Dvornik, s:24
[11] Georg Ostrogorsky, s:153
[12] Francis Dvornik, s:24
[13] Francis Dvornik, s:25

savunan risalesi, ikonları savunanların temel dayanakları halinde idi.[14]Jean Damascene, yeni-platoncu felsefeye dayanarak, tasvirin, bir simgeden ibaret olduğunu savunuyordu. Ona göre, Tanrı, İsa'nın kişiliğinde insan bedenine büründüğüne göre, ikonlara karşı çıkılmaması gerekiyordu.[15]

V. Constantin'in 754'de topladığı konsilde, bütün patrikler mevcut olmadığı halde (Meselâ, İstanbul patriğinin yeri boştu, diğer patrikler de tasvirlerin lehinde bulunmuşlardı.)bu konsil, yedinci genel konsil olarak ilân edilmişti. Konsil kararlarına muhalefet eden piskoposlar görevden alınmışlar, rahiplere zulmedilmiş, birçok insan öldürülmüştür. Ancak yinede 754 konsili, sadece Doğu piskoposlarından oluşan bir konsil olduğu için, yedinci genel konsil olarak kabul edilmedi. Çünkü herşeye rağmen, Roma ile Bizans'ın dini bağları henüz kopmuş değildi. Bunun için 754 konsiline Batı piskoposları da gelmeli ve karar müşterek olarak alınmalıydı. Bu durumda 754 konsili, sadece Doğu piskoposları konsili halinde görülüyordu ve bundan dolayı da Batı kilisesine göre genel konsil olma özelliği taşımıyordu.

V. Constantin'in halefi IV. Leon'un (775-780) kısa saltanat süresi; V. Constantin zamanındaki tasvir kırıcılık hareketinin en hareketli safhasından ; IV. Leon'un dul karısı olan İmparatoriçe İRENE zamanında tasvirler kültünün yeniden canlandırılmasına kadar olan dönem, bir geçiş devri teşkil etmektedir.[16] IV. Leon'un 8 Eylül 780'de zamansız ölümü, oğlu IV. Costantin'i on yaşında taht sahibi yapmıştı. Onun saltanat döneminde (780-790) İrene, küçük oğlu adına saltanata vekalet ediyordu. İrene, IV. Leon zamanında patrikliğe atanan **Pavlos'un** istifasını sağladıktan sonra, 784 yılı sonunda hükümetin planlarını açıkladı. İrene, halkı Magnaura sarayında toplayarak yeni patriği, halk seçimi ile gerçekleştirerek Tarasios'un patriklik makamına oturmasını sağladı. TARASİOS 25 Aralık 784'de patrik olarak takdis edildikten sonra, 754 konsilinin kararlarını protesto ederek, ikonlara ibadeti yeniden ihya etmek üzere yeni bir ökümenik (genel) konsil için hazırlıklara başlamıştı.[17] Konsil toplama kararı, papa I. Hadrien'in desteğiyle güçlenmişti. Yedinci Ökümenik (Genel) Konsil olacak olan bu konsil, İstanbul'da 31 Temmuz 786'da Havariyyun kilisesinde toplanmış, fakat ikonoklast yanlılarınca konsil dağıtılmıştır. Ancak **İrene**, Tarasios ve Roma'nın gönderdiği temsilcilerin çalışmaları sonucunda bu konsil çalışmaları, bir yıl sonra mayıs ayında **İznik** de gerçekleştirildi. Sekiz oturum sonunda, imparatorluğun batı bölgelerinden gelen 350 piskopos, İkon konusunu bütün hatlarıyla tartışarak, **İkonoklast** konsillerin kararlarını mahkum etti; tasvirler kültünde tebcil edilen resimlerin, tasvir ettiği şahıslar olduğunu ilân ederek, ibadete lâyık olanın yalnız Allah olduğunu belirtti.[18]

---

[14] Jean Damascène, Ecrits sur L' İslam, (Editions de Cerf), Paris, 1992, s,56
[15] Ana Britanika, VI/24
[16] Georg Ostrogorsky, s,163
[17] a.g.e, s,165
[18] Francis Dvornik, s,25 ; Georg Ostrogorsky, s, 166

II. İznik Konsili olan 787 konsili, tarihe yedinci genel konsil olarak geçecektir. Bu konsilin kararları papa tarafından onaylanmış ve Bizans kiliseleri tarafından tasvip görmüştür. Ancak yinede bu konsilin kararları, Batıda bir dizi probleme neden olmuştur: Bunun için Batı kilisesi, bu konsili çok sonra genel konsil olarak kabul etmiştir. Almanya'yı, Fransa'yı, İspanya'nın bir kısmını içine alan Batı imparatorluğunun kurucusu Charlemagne, kendisinin ve kendi piskoposlarının iştirak etmediği bu konsilin kararlarını kabul etmemiştir. Ayrıca, çok kötü bir rastlantı sonucu konsil kararlarının yanlış bir tercümesi, piskoposların tasvirlere tapınmaktan bahsettiklerini imâ ediyordu. Ancak Charlemagne ve onun çevresindeki ilahiyatçılar, resmi bir yayınla **(Livres Carolins)** II. İznik Konsilinin kararlarını reddetmişlerdir. Fakat tasvirlerin eğitici değeri üzerinde durmuşlardır. Papalık ise II. İznik Konsilini savunmuş ve konsil kararlarının geçerliliğini tekrarlamıştır. Bunun üzerine Charlemagne papa ile uğraşmaktan vazgeçerek 794'de Frankfurt'ta topladığı bir konsille, 787 de toplanan II. İznik Konsili kararlarını reddetmiştir. Charlemagne ve ilahiyatçılarının II. İznik Konsiline muhalefetlerinin ana nedeni, tasvirlere karşı olmaktan ziyade, II. İznik Konsiline, kendilerinin iştirak etmedikleri ve kararların kendileri dışında alındığı şeklinde görülmektedir. Ayrıca, II. İznik Konsili kararlarının, yanlış tercüme edilmesi de onları, bu konsil kararlarına muhalefete sevketmiştir. Bunun için papalıkla, Charlemagne taraftarları arasındaki II. İznik Konsili konusundaki çekişme; IX. yüzyılda II. İznik Konsili kararlarının doğru bir tercümesi ortaya çıkıncaya kadar devam etmiş ve 787 konsili, Batı imparatorluğu tarafından, ancak IX. yüzyılda genel konsil olarak kabul edilmiştir.[19]

Ökümenik (Genel) Konsil olarak kabul edilen II. İznik Konsili, tasvirler kültüne resmen izin verip, tasvir kırıcıları aforoz etmesine rağmen; tasvir düşmanları teslim olmamışlar ve faaliyetlerine devam etmişlerdir. Ermeni asıllı V.Leon, tasvirler kültüne karşı olan kararları yeniden onaylamış ve ikonoklast harekete yeni bir ümit vermiştir. Kamu oyunda, V. Leon'dan önceki iki kral zamanındaki askeri başarısızlığın tasvir kültüne bağlı, Allah'ın bir cezası olduğu yayılmıştır. Ancak, tasvirler kültü konusundaki geleneksel öğreti, görevden azledilen patrik **Nicephore** ve **Stoudios** baş rahibi Theodore tarafından şiddetle savunulmuştur.[20]

Bütün bunlara rağmen ikonoklast yanlıları Doğu'da üç yıldan fazla kiliseye hakim olmuşlardır. Durum, kraliçe Thedora'nın küçük oğlu III. Michel adına vekalet ettiği 842 yıllında düzelmiştir. Böylece tasvirler kültü konusundaki Ortodoks Hıristiyan öğreti, tam olarak zafere ulaşmıştır. İkonoklast olan patriğin yerine, **methode** atanmıştır. Yinede III. Michel ve Theodora yeni bir konsil toplamaya cesaret edememişlerdir. **"Tasvirler Kültü"**, imparatorluk karar-

[19] Francis Dvornik, s, 25
[20] a.g.e, s, 25

namesiyle kabul edilen Mahalli bir sinodla 843'de benimsendi. Ortodoks Doğu kiliselerinde bu zafer hâlâ, paskalyanın ilk pazarı kutlanmaktadır.[21]

Doğu ve Batı kilisesi tarihinde bir asırdan fazla kavga nedeni olan **Tasvir** konusu, ikonoklast hareketin hakimiyetiyle, VIII. asırdan IX. asrın ortalarına kadar Bizans sanatında heykel yapımını ciddi şekilde engellemiştir. IX. yüzyılın ortalarında ikonoklast hareketin yenilgisi, Bizans sanatında İsa'nın ve azizlerin tasvirlerinin yapılmasını ve ikon imalatını cesaretlendirmiştir. Bütün bunlara rağmen, tasvirler kültüne karşı düşmanlık yani ikonoklast hareket, Bizans toplumunun entellektüel çevrelerinde varlığını sürdürmüştür. İmparatoriçenin danışmanları, tasvirlerin restorasyonunda ve eski ikonların işlenişinde daima itidali tavsiye etmelerine rağmen, Bizans kilisesinde Tasvirler konusunda ılımlılar ile aşırılar arasında daima gerilim yaşanmıştır. Fakat ikonoklast hareket, artık bir daha dirilmemek üzere IX. yüzyılda resmen tarihe gömülmüştür.

Bizans kilisesi bünyesinde kendini gösteren ve III. Leon'la devletin resmi dini politikası haline gelen ; papalıkla, Bizans kilisesi arasında şiddetli gerilimlere sebep olan bu ikonoklast hareketin kültürel ve dini kökenlerinin neler olduğu konusu, gerçekten bilimsel bir tahlile ve analize ihtiyaç göstermektedir. Doğu ve Batı kiliselerini bu kadar sarsan ve etkileyen ikonoklast hareketin kökenleri nereye kadar gidebilir? Bu sorunun cevabını, Bizans topraklarında uzun bir dönemden beri var olan **Yahûdileri**, **III. Leon'un yetiştiği bölgeyi** ve Bizans coğrafyasını askeri ve kültürel yönden tehdit eden **Müslüman** tesirini inceleyerek vermek, muhtemelen bizim bu konuda tatmin olmamızı sağlayacaktır. Hıristiyanlığın doğduğu topraklarda M.Ö XVIII. yüzyılda yerleşen İbrani halkı, Hz. İbrahim'in soyundan İshak'ın oğlu Yakup'un neslinden gelen İsrailoğullarının da ataları sayılıyordu. Böylece Ortadoğuda en eski ve kalıcı dini unsur, Yahûdi kültürü olarak görülmektedir. Suriye, Mısır bölgesini tamamen etkisi altına alan semitik kültür, yerli Kenan kültürü ile belli oranda senteze ulaştıktan sonra, Musa kanunlarının disiplini ile İsrailoğullarının şahsında varlığını devam ettirmiştir. Monoteist Tanrı inancını temel felsefe olarak kabul eden Musa şeriatı, Monoteizme zarar verici her düşünceyi ve aksiyonu reddetmiştir. İşte bu, Hıristiyanlığın doğduğu yıllar olan milâdi takvimin ilk çeyreğinde bile canlı şekilde Filistin bölgesinde yaşıyordu. Ancak İsrailoğullarının M.Ö 586'daki Babil esareti ve Kudüs'ün tahribi ile bölgede dağıldıkları görülmektedir. M.Ö 538'de yeniden Kudüs'e dönüşle yeni bir dönem başlamışsa da bu uzun sürmemiştir. Uzun süre Pers egemenliğinde kalan Filistin bölgesi, zaman içinde Makedonyalı İskender'in işgaliyle sonuçlanan bir döneme girmiştir. Daha sonra Roma imparatorluğunun egemenliğinde kalan Filistin ve halkı olan İsrailoğulları, her işgal döneminde yeni göçlerle karşılaşmışlar ve bu göçler, onların dünyanın her tarafına dağılmalarını sağlamıştır. Muhtemelen Makedonyalı İskender'le birlikte Anadolu'ya da birçok Yahûdi gelmiştir. Bu göç dalgası Roma imparatorluğu döneminde de devam etmiştir. Bu durum Yahûdilere çok erken dönemlerde

[21] Francis Dvornik, s,26

Anadolu halklarının arasına katılma imkânı sağlamıştır. Roma imparatorluğu vatandaşı olma şansını elde eden Yahûdiler, Anadolu'da, Monoteizmin temsilcisi olan entellektüel bir halk olarak, Roma paganizmine nazaran Yüksek bir kültürel seviyeyi temsil ediyorlardı. Milâdi çağın ilk çeyreğinde doğan Hıristiyanlık, temelde Yahûdi şeriatından büyük oranda farklılık ortaya koymamıştır. Çünkü Hz. İsa bir Yahûdiydi ve Yahûdiliği tamamlamak için geldiğini söylüyordu.[22] Böylece Filistin'de Doğan Hıristiyanlık **bir "Musevi-Hıristiyanlık"** karakteri taşıyordu. Bunun için İlk Hıristiyanların **tasvir** kültü problemi yoktu. 380 yılında Roma, Hıristiyanlığı devlet dini haline getirdiğinde de tasvirler kültü, Hıristiyanlık için hiçbir ciddi problem arzetmiyordu. Ancak zaman içinde, Hıristiyan kutsal metinlerinde hiçbir açıklama olmadığı halde, Tasvirlere karşı Hıristiyanların ilgi gösterdikleri görülmeye başlamıştır. İşte VII. yüzyılda Özellikle Bizans kilisesinde **ikon kültleri** çok önemli bir yer tutmaya başlamıştır. İkonlara karşı saygı gösterenler, onları bir kült konusu yapanlar, komşuları olan Yahûdilerden bir takım tenkidler alıyorlardı. Çünkü on emirde **"Kendin için oyma put, yukarıda göklerde olanın hiç suretini yapmayacaksın..."**[23] deniyordu. Böylece putperestliğe karşı amansız bir savaş veren Yahûdiler, Kiliselerdeki **ikon** kültünü tenkit ediyorlar ve Hıristiyanları etkilemeye çalışıyorlardı. Anadolu'da Yahûdiliğin ilk temsilcilerini yunanca konuşan **Romaniot'lar** teşkil etmektedir. Romaniot'lar Anadolu'daki en eski Yahûdi unsurunu oluştururlar, diğer yandan da Bizans İmparatorluğunun en belirgin vatandaşlarını temsil ediyorlardı. Anadolu'yu feth eden Türk askerleri, yunanca konuşan bu yerli Yahûdilerle karşılaşmışlardı. Romaniot denilen bu yerli Yahûdi halkı Anadolu'nun Batı kesimlerinde İstanbul'da, Yunanistan'da ve Balkanlar da dikkat çekiyordu.[24] Diğer yandan **Anadolu'da** milâdi tarihin başlarında Aziz **Pavlus'un**, seyahat ettiği yerlerde Yahûdi havralarında konuşma yaptığını " Rasüllerin İşlerin"den öğreniyoruz. Buna göre pisidya Antakya'sında (Yalvaç), Konya'da, Listra'da Yahûdiler bulunmaktadır.[25]

İşte Anadolu'ya çok erken dönemlerde gelerek yerleşen bu Yahûdi unsurlar, Roma ve Bizans döneminde Hıristiyanlaşmış Anadolu halkı ile aynı bölgelerde yaşamışlardır.[26]VII. yüzyıla doğru ikon kültünün Bizans kiliselerinde rağbet görmeye başlaması, Yahûdilerin dini anlayışına ters düşüyor ve Hıristiyan komşularını bu açıdan putperestlikle itham ediyorlardı. Bu Yahûdi anlayışının, zaman içinde Hıristiyanları etkilediği ve ikonlara karşı tavır almaya götüren bir anlayışı geliştirdiği söylenebilir. Diğer yandan ikonoklast hareketin fikri ve kültürel kökenlerini hazırlayan unsurlardan birisi de Bizans'ın doğusunda durmadan genişleyen Müslüman fetihleri olmuştur. Meselâ, VII. yüzyılda Mısır

[22] Matta:V/17
[23] Çkış:XX / 4
[24] Bernand Lewis, İslâm Dünyasında Yahûdiler, türk. çev. Bahadır Sina Şener, Ankara, 1996, s, 131,140
[25] Rasüllerin İşleri: XIII/14 ; XIV/19-23
[26] Avram Galante, Histoire des juifs de Turquie, İST. 1986, II,177

ve Suriye Müslümanların eline geçmiştir. Müslüman tesiri, Anadolu'nun güney bölgelerini etki alanına alacak boyutta hızlı gelişmiştir. Bizans'ın Güney Anadolu topraklarını tehdit eden Müslümanlar da ikon konusunda Yahûdiler gibi düşünüyorlardı. Bunlar da Allah'ın vahdaniyetine zarar verici her türlü putperest eğilimi reddediyorlardı. Böylece, daha VII. yüzyıldan itibaren Anadolu Hıristiyanları, o vakte kadar Yahûdilerin ikon düşmanlığı ile karşı karşıya bulunurken, şimdi bir de Müslümanların İkon düşmanlığı ile karşılaşmışlardı. İşte ikonoklast hareketi, Bizans'ın resmi dini politikası haline getiren Bizans imparatoru **III. Leon**, ikon düşmanlığı fikrinin galip geldiği **İsaurie'de** (Bozkır) büyümüştü. III. Leon'un **İsaurie** ile ilişkisine de kısaca temas etmek yerinde olacaktır: Bizans imparatoru I. LEON, (457-474), kendinden önceki Bizans imparatorlarının çok sıkıntı çektiği Barbar Got nüfuzuna karşı Balkanlarda bir şeyler yapmaya kararlıydı. Bu amaçla kızı prenses **Ariadne** 'yi, İSAURİE önderi TARASİKODİSSA ile evlendirmişti.[27] Güney Anadolu kökenli dağlı bir halk olan İsauryalılar, Gotlardan ve Germenlerden daha sert ve katı bir savaşçı halktı. Doğu Roma vatandaşı oldukları için de, Romalıydılar. Böylece Bizansın stratejik bölgelerine ve özellikle Balkanlara yerleştirilen İsauryalılar, Bizans'taki Got Nüfuzunu dengelemekte çok etkin bir vasıta olmuşlar ve Bizans devlet yönetimine ve askeri hareketlere yön veren bir pozisyona gelmişlerdir. İşte İkonoklast hareketi zirveye ulaştıran **III. Leon**, I. Leon'un kızı, **Ariadne'nin** soyundan geliyordu ve **III. Leon'un** çocukluğu **İsaurie'de** geçmişti. III. Leon burada Yahûdi çocuklarıyla birlikte büyümüştü. Onun ikon düşmanlığının tohumlarının, bu Yahûdi çocuklarıyla oynadığı dönemlerde atılmış olduğunu düşünmek, mantıki dayanaklardan uzak değildir[28]. İşte 717 yılında **III. Leon** Bizans imparatorluk tahtına oturduğunda, Anatolikan **thema'sının strategos**'u (komutanı) idi.

Bizans kilisesinde ikonoklast (Tasvir Kıran) hareket olarak kendini gösteren ve bir asra yakın doğu ve batı kiliselerini meşgul eden bu akımın Kültürel ve dini olarak Yahûdi ve Müslüman muhitlerden etkileşim sonucu ağır ağır gelişerek VIII. yüzyılda III. Leon 'la zirveye ulaştığını söyleyebiliriz. Nitekim Emevi halifelerinin sarayları da figuratif muhteşem resimlerle süslenmişti. Halife Yezid 723 yılında bir emirname ile **" Evlerdeki .camilerdeki ve kiliselerdeki resimlerin tahrip edilmesini emretmiştir. "** Bazı tarihçilerin dediğine göre bu Antiresim hareketi Küçük Asya'daki bazı piskoposlukları da etkilemiştir[29]. Halife Yezid'in emirnamesiyle, **III. Leon'un** İkonoklast Politikasının aynı yıllara rastlanması herhalde bir tesadüf eseri değildir. Dinler tarihinde genel bir kaide haline gelen **"Her dini fenomen, tarihi bir fenomendir"** hükmüne göre, yeryüzünde dinler ve medeniyetler birbirini daima etkilemişlerdir. Bizans kilisesini sarsan ve çok sayıda dini ve siyasi problemlere neden olan

[27] Ana Britanika, 6. Cilt, s, 24
[28] Avram Galante, I,s,18
[29] Michel Clèvenot, s, 173

ikonoklast hareketin de geri planında, dini, kültürel ve tarihi etkileşimlerin bulunduğunu tespit etmek bu hükmün doğruluğunu bir defa daha ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR:

1. Michel Clevenot, la chretiente A l'heure de Mahomet, poitiers, 1983
2. Francis Dvornik, Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a tür. Çev. Prof. Dr. Mehmet Aydın, Ankara, 1990
3. Georg Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi . türk. çev. Prof. Dr. Fikret ışıltan Ank. 1981
4. Jean Damascene, Ecrits sur l' İslam, Paris, 1992
5. Bernard Lewis, İslam Dünyasında Yahûdiler, Türk. çev. Bahadır Sina Şener, Ank. 1996
6. Avram Galante, Histoire des Juifs de Turquie, (İsis yayınları), İstanbul, II. cilt, 1986
7. Ana Britanika, VI. Cilt